

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΝΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ

ΤΡΙΤΗ 6 ΙΟΥΝΙΟΥ 2023

ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΘΕΜΑΤΩΝ

Α. ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1.α.

1. Λάθος.
2. Λάθος.
3. Σωστό.

A1.β.

- α. 1.
- β. 3.

B1.

Στο απόσπασμα *Ἐπειδή πᾶσαν πόλιν ... ἢ δε φύσις τέλος ἐστίν*, ο Αριστοτέλης ορίζει την "πόλιν" και δίνει τον σκοπό της ύπαρξής της. Στην πρώτη παράγραφο, ο φιλόσοφος αναφέρει τα ακόλουθα γνωρίσματα της πόλης:

- πρόκειται για μια μορφή κοινότητας (*κοινωνίαν τινά*),
- είναι η ανώτατη μορφή κοινωνικής συνύπαρξης (*πασῶν κυριωτάτη*)
- περικλείει όλες τις άλλες κοινότητες (*πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας*)

- αποβλέπει στο ανώτατο αγαθό (του κυριωτάτου πάντων [στοχαζεται])
- είναι πολιτειακά οργανωμένη κοινωνία (κοινωνία ή πολιτική).

Στον παραπάνω ορισμό μπορούμε να διακρίνουμε το προσεχές γένος, δηλαδή την ευρύτερη κατηγορία στην οποία εντάσσεται η έννοια πόλις, και την ειδοποιό διαφορά. Το πρώτο από τα παραπάνω χαρακτηριστικά της πόλης αναφέρεται στο γένος (η πόλη είναι μια κοινωνία) και τα επόμενα στις διαφορές της (στην ειδοποιό διαφορά) από τις άλλες μορφές κοινωνικής συνύπαρξης.

Ο Αριστοτέλης επισφραγίζει τον ορισμό της έννοιας πόλις με το χαρακτηρισμό *πολιτική κοινωνία*, δηλαδή την οργανωμένη πολιτειακά κοινωνία που έχει αυτάρκεια, αυτονομία, ελευθερία, θεσμούς και πολίτευμα. Πρόκειται, λοιπόν, για τη γνωστή στον αρχαιοελληνικό κόσμο πόλη-κράτος. Επομένως, η πολιτική κοινωνία, δηλαδή η πόλις, είναι ανώτερη από τις επιμέρους κοινωνικές ομαδοποιήσεις, τις οποίες περιέχει. Αυτό, για την αριστοτελική φιλοσοφία, είναι αυτονόητο, διότι πάντοτε το όλον υπερέχει του μέρους. Άλλωστε, οι επιμέρους ομαδοποιήσεις επιδιώκουν το συμφέρον μόνο για τα μέλη τους, ενώ η πόλις, ως ευρύτερη ομαδοποίηση, επιδιώκει το συμφέρον για όλους τους πολίτες.

Η πόλις, όμως, είναι και κατά έναν διαφορετικό τρόπο η ανώτερη κοινωνία, γιατί προέκυψε εξελικτικά από κατώτερες, ατελέστερες μορφές κοινωνικής συμβίωσης: τον *οἶκο* και την *κώμη*. Επειδή, λοιπόν, αποτελεί το τέλος (την τελείωση, την ολοκλήρωση) εκείνων των κοινωνιών, είναι η τέλεια (η ανώτατη, η ολοκληρωμένη) κοινωνία, που προήλθε εκ φύσεως. Αυτή χαρακτηρίζεται από αυτάρκεια και καταφέρει να εξασφαλίσει στους πολίτες όλα όσα έχουν ανάγκη για να είναι ολοκληρωμένη η ζωή τους, όλα δηλαδή όσα συνιστούν το εὖ ζῆν, που φυσικά ξεπερνά την απλή επιβίωση και την κάλυψη των στοιχειωδών μόνο αναγκών.

Τα παραπάνω γνωρίσματα, που συμπληρώνουν τον ορισμό της πόλης, αναφέρονται στη δεύτερη παράγραφο και συνοψίζονται στα εξής:

- η πόλη είναι μια κοινωνική οντότητα τέλεια (*κοινωνία τέλειος*)

- πέτυχε την ύψιστη αυτάρκεια (ἤδη πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐτάρκειας)
- συγκροτήθηκε για να διασφαλίζει τη ζωή, υπάρχει για να εξασφαλίζει την καλή ζωή εκ φύσεως (γινομένη μὲν τοῦ ζῆ ἔνεκεν, οὔσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν).
- η πόλη υπάρχει εκ φύσεως, αφού αποτελεί την ολοκλήρωση των πρώτων κοινωνιών (Διό πᾶσα πόλις φύσει ἔστιν).

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, τόσο η κοινωνικότητα του ανθρώπου όσο και η σύσταση της πόλης ανάγονται στη φύση, είναι φυσικά φαινόμενα. Δεν αποκλείεται η συγκεκριμένη διδασκαλία του φιλοσόφου να αποτελεί απάντηση σε ορισμένους σοφιστές που υποστήριζαν ότι οι πολιτικοί θεσμοί και οι νόμοι αποτελούν προϊόντα ανθρώπινα, κοινωνικές συμβάσεις που έρχονται σε σύγκρουση με τις φυσικές διεργασίες.

Συνοψίζοντας, η πόλις είναι η τελειότερη μορφή κοινωνικής συμβίωσης. Περιλαμβάνει ατελέστερα κοινωνικά μορφώματα, όπως η οικογένεια, η φυλετική συγγένεια και σχέση, το χωριό, μια συντεχνία κ. ά.. Η πόλις δεν είναι απλώς μια ανταλλακτική κοινωνία που διασφαλίζει την επιβίωση των μελών της, αλλά εκείνη η οργανωμένη και αρθρωμένη κοινωνία που διασφαλίζει τις προϋποθέσεις για την πλήρη ανάπτυξη όλων των δυνατοτήτων του ανθρώπου. Υψιστος σκοπός της ύπαρξής της είναι το κοινό αγαθό, η συλλογική και ατομική ευτυχία των μελών της.

Η πόλις στοχεύει, σύμφωνα και με το πρώτο απόσπασμα, στο αγαθό, τοῦ κυριωτάτου πάντων. Ο Αριστοτέλης δεν κατονομάζει εδώ το ύψιστο αγαθό. Στα Ηθικά Νικομάχεια είχε υποστηρίξει ότι το υπέρτατο αγαθό που επιδιώκουν οι άνθρωποι με τις πράξεις τους είναι η εὐδαιμονία (εὖ + δαίμων = η εὐνοια του θεού). Είναι η ενέργεια της ψυχής, σύμφωνα με τους κανόνες της τέλει αρετής. Η προσωπική ευδαιμονία είναι αποτέλεσμα τῆς ευδαιμονίας της πόλης, γι' αυτό, όπως θα πει αλλού ο Αριστοτέλης, μόνο μέσα στην πόλη μπορούν οι άνθρωποι να την εξασφαλίσουν. Ατομικό, λοιπόν, και κοινωνικό αγαθό συνυπάρχουν και πραγματώνονται μέσα στην πόλη. Αυτή η συνύπαρξη προϋποθέτει τη συνειδητοποίηση του πολιτικού ρόλου του ατόμου μέσα στην πόλη. Η συμπεριφορά κάθε πολίτη οφείλει να ευθυγραμμίζεται με το κοινό

συμφέρον και κάθε πράξη του να υπάγεται στον απώτερο κοινωνικό στόχο, γιατί η έλλειψη της συλλογικής ευδαιμονίας επηρεάζει αρνητικά την ατομική ευδαιμονία. Για τον Αριστοτέλη, λοιπόν, η ευδαιμονία έχει αφενός ηθικό περιεχόμενο και αφορά τον άνθρωπο ως άτομο και είναι αφετέρου και ο προορισμός της πόλης και αφορά τον άνθρωπο ως πολίτη. Έτσι, επιβεβαιώνεται η άποψη ότι η ηθική φιλοσοφία είναι μέρος της πολιτικής φιλοσοφίας.

Υψιστο, λοιπόν, αγαθό για την πόλη και σκοπός της ύπαρξής της είναι η ευδαιμονία. Η ανωτερότητα αυτού του αγαθού αποδεικνύει και την ανωτερότητα της ίδιας της πόλης έναντι των άλλων κοινωνιών. Με άλλα λόγια, εφόσον η πόλη είναι η κυριωτάτη όλων των κοινωνιών, έτσι και το αγαθό στο οποίο στοχεύει είναι το κυριώτατον όλων των άλλων αγαθών.

Απαραίτητες προϋποθέσεις της καλής κοινωνικής ζωής ο Αριστοτέλης απαριθμεί τις εξής: α) επάρκεια τροφής, β) ποικιλία τεχνών και τεχνιτών, γ) επαρκής οπλισμός, δ) οικονομική ευπορία, ε) θρησκευτικοί θεσμοί, στ) θεσμοί δικαιοσύνης. Αυτό το τελευταίο χαρακτηριστικό της πόλης θεωρείται από τον φιλόσοφο και το πιο σημαντικό.

B2.

Στο χωρίο *πολλῶν γάρ ὄντων ... οὕτω καὶ περὶ τὰ ἦθη καὶ τὴν διάνοιαν*, ο Αριστοτέλης, προκειμένου να δείξει την ανωτερότητα του πλήθους για την άσκηση της εξουσίας, φέρνει παράδειγμα από τη μυθολογία. Το πλήθος παραβάλλεται με έναν υποθετικό άνθρωπο με πολλά χέρια, πόδια και αισθήσεις και ανάλογη αρετή και εξυπνάδα (ηθικές και διανοητικές αρετές). Οι πολλοί μοιάζουν με ένα είδος πληθωρικού άρχοντα που συμπυκνώνει πολλές ικανότητες μαζί. Είναι φανερό η αρχή της συμπληρωματικότητας που διακρίνει το σύνολο σε σχέση με τη μονάδα.

Στο απόσπασμα από τον Ανώνυμο του Ιαμβλίου, ο φιλόσοφος αναφέρει τα χαρακτηριστικά ενός φανταστικού ανθρώπου, που εκ φύσεως έχει υπεράνθρωπες σωματικές και ψυχικές δυνάμεις, γεγονός που του δίνει τη

δυνατότητα να διαρρηγνύει τις σχέσεις του με τον νόμο, χωρίς μάλιστα να του επιβάλλονται κυρώσεις. Όμως, ένας τέτοιος υπεράνθρωπος θα μπορούσε να επιβιώσει μόνο αν χρησιμοποιούσε τη δύναμή του για να ζήσει σύμφωνα με τον νόμο και τη δικαιοσύνη. Διαφορετικά, οι πολλοί θα στρέφονταν εναντίον του και, εξαιτίας της αριθμητικής υπεροχής τους και της ικανότητάς τους να διοικούν, θα επιβάλλονταν.

Από τα παραπάνω φαίνεται, ότι ο υπεράνθρωπος στον Αριστοτέλη συμβολίζει το πλήθος, ενώ στον Ιάμβλιχο αντιπαράκειται σε αυτό. Και στις δύο, όμως, περιπτώσεις ο φανταστικός υπεράνθρωπος χρησιμοποιείται προκειμένου να τονιστεί η υπεροχή του δημοκρατικού νόμου και της δικαιοσύνης έναντι στην αυταρχική διακυβέρνηση του ενός (ή των ολίγων).

B3.

οπτική: όρῳμεν

σύσταση: συνεστηκυϊαν

λάθος: ἀλήθειαν

δοχείο: ἐνδέχεται

ποδήλατο: πολύποδα.

B4.

1. β.

2. β.

3. α.

4. α.

5. β.

Γ. ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1.

Σωκράτη, όλα όσα γεννιούνται ενδέχεται να λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο, και αυτά που φυτρώνουν από τη γη και τα άλλα ζώα και ο άνθρωπος. Γιατί και στα φυτά αυτό γίνεται το πιο εύκολο για μας, όσοι καλλιεργούμε την γη, το να προετοιμάσουμε όλα όσα είναι απαραίτητα πριν από το φύτεμα και το ίδιο το φύτεμα· όταν όμως επιβιώσει αυτό που φυτεύτηκε, μετά από αυτό υπάρχει και πολλή και επίπονη και δύσκολη φροντίδα του βλασταριού (ή: η φροντίδα του βλασταριού είναι και πολλή και επίπονη και δύσκολη). Έτσι λοιπόν φαίνεται ότι λειτουργούν και οι υποθέσεις των ανθρώπων· εγώ από τα δικά μου βάσανα βγάζω συμπέρασμα και για τα άλλα. Και για μένα δηλαδή, αυτού του γιου είτε φύτεμα είτε παιδοποιία πρέπει να το ονομάσω υπήρξε η πιο εύκολη από όλα, η ανατροφή του όμως δύσκολη και πάντοτε με φόβο, για μένα που φοβάμαι γι' αυτόν.

Γ2.

Ο Δημόδοκος περιγράφει στον Σωκράτη τον προβληματισμό του σχετικά με τον γιο του, τον Θεάγη. Αναφέρει εκ των προτέρων ότι ο Θεάγης του ζητεί κάτι που ο ίδιος θεωρεί αρχοντικό μεν αλλά αβέβαιο και ενδεχομένως επικίνδυνο. Συγκεκριμένα, ο Θεάγης έχει ζητήσει από τον πατέρα του να φροντίσει για την εκπαίδευσή του, πληρώνοντας κάποιον από τους σοφιστές, για να τον διδάξει. Θεωρεί, μάλιστα, ότι ένας τέτοιος δάσκαλος θα τον κάνει σοφό. Η αφέλεια της προσδοκίας, ότι κάποιος σοφιστής θα τον κάνει σοφό, αιτιολογεί την ανησυχία του Δημόδοκου – και βέβαια αποτελεί ένα έμμεσο σχόλιο του συγγραφέα για τις απατηλές προσδοκίες που καλλιεργούσαν στους μαθητές οι σοφιστές, τουλάχιστον σύμφωνα με τους επικριτές τους. Ο Δημόδοκος πιστεύει ότι η απαίτηση του Θεάγη οφείλεται στο ότι διάφοροι συνομήλικοι και συντοπίτες του, έχοντας παρακολουθήσει τη διδασκαλία κάποιου σοφιστή, τη μεταφέρουν

στον νεαρό – και μάλιστα όχι έχοντάς την κατανοήσει, απαραίτητα, αλλά έχοντάς την απλώς απομνημονεύσει. Εκείνος προφανώς ταραάζεται, εντυπωσιάζεται και παρασύρεται, με αποτέλεσμα να επιθυμεί να μοιάσει στους φίλους του. Η απαίτηση, επομένως, του Θεάγη φαίνεται να είναι επιφανειακή και επιπόλαιη, όπως πιθανότατα και η διδασκαλία που του επιφυλάσσεται.

Γ3.

ἔχειν → σχέζ

ῥᾶστον → ῥάδιον, ῥᾶον

ἀγεννής → ἀγεννοῦς

ἐπιθυμῆι → ἐπιθυμῆιν

τὸ ἄστν → τὰ ἄστη

καταβαίνοντες → καταβησόμενοι

πάλαι → παλαίτερον

ἐπιμεληθῆναι → τῶν ἐπιμεληθέντων

ὅστις → οἵτινες

Γ4.α.

τὸν αὐτόν: επιθετικός προσδιορισμός (ομοιόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός) στη λέξη *τρόπον*.

τούτο: υποκείμενο στο ρήμα *γίγνεται*.

ὀνομάζειν: τελικό απαρέμφατο, υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα *δεῖ*.

πάντων: γενική διαιρετική (ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός) στη λέξη *ῥάστη*.

εἰς τὸ ἄστν: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός κίνησης προς τόπο, προσδιορίζει τη μετοχή *καταβαίνοντες*.

μοι: ἔμμεσο αντικείμενο στο ρήμα *παρέχει*.

σοφόν: κατηγορούμενο, μέσω του ρήματος *ποιήσει*, στο αντικείμενο του ρήματος, *αὐτόν*.

Γ4.β.

Δημόδοκος ἔλεγεν ὅτι ἡ τότε παροῦσα ἐπιθυμία τούτῳ πάνν αὐτόν φοβοῖ.